

КОСМОС І СЮЖЕТИ ЧАРІВНОЇ КАЗКИ В СВІТЛІ ІДЕЙ ПРАМІФУ

Анотація. У статті проведено ідею, за якою в основі чарівної казки лежить праміф. Автор показує, що структура Космосу казки аналогічна структурі Космосу праміфу, а ряд сюжетів казок – царівни (наречена), що знаходиться на горі (в бапти), рідна та нерідні дочки та ін. мають праміфічну основу. На цій підставі робиться висновок, що в основі багатьох сюжетів чарівної казки лежать не історичні явища (В. Пропп), а праміф.

Ключові слова: праміф, семи- і 28-членні структури Космосу, чарівна казка, Космос казки, сюжети казки, музика небесних сфер.

Анотація. В статті проводиться ідея, согласно которой в основании волшебной сказки лежит прамиф. Автор показывает, что структура Космоса сказки аналогична структуре Космоса прамифа, а ряд сюжетов сказки – невеста-царевна, находящаяся в башне (на горе), родная и неродная дочери и другие имеют прамифическое основание. Исходя из этого, делается вывод, что в основании многих сюжетов волшебной сказки лежат не исторические корни (В. Пропп), а прамиф.

Ключевые слова: прамиф, семи- и 28-членные структуры Космоса прамифа, волшебная сказка, Космос сказки, сюжеты сказки, музыка небесных сфер.

Summary. In article the idea according to which in the basis of a magic fairy tale lays primordial myth is carried out. Its basic ideas consist in the following:

1. Space of primitive people has consisted of seven spheres of 1/un-

derground waters, 2/vaults, 3/surfaces of the ground, mountains, 4/ spheres of a life, 5/skies, 6/planetary spheres, 7/star skies. Unpaired was the man's spheres (spheres of gods), she was non basic, paired female (goddesses) - the basic.

2. Space was identified with the Body of the Great Goddess in which also allocated seven parts: 1/legs, 2/hips and a vulva, 3/belt, 4/ stomach and breasts, 5/neck, 6/head, 7/skull and plaits

3. To seven spheres of Space and Bodies of the Goddess there corresponded seven planets: 1/Merkury, 2/Venus and the 28-day's Moon, 3/Moon with a year cycle, 4/Sun, 5/Mars, 6/Jove, 7/Saturn. Unpaired planets were gods, paired- goddesses.

Except for 7-membered the important role in primordial myth played 28-membered Space. Each of three spheres of goddesses was prototype of the Great Goddess and in accordingly shared on seven little sphere which together with the same goddess of the given sphere became 8. From here $1+7/8+1+7/* + 1+7/8+1 = 28$. 28-membered Space corresponds with a cycle of the Moon and the woman.

The author shows, that the structure of Space of a magic fairy tale is similar to structure of Space primordial myth. The hero (heroine) go down in a vault or rise on the sky (mountain) where exists three empires - copper, silver and gold or meets small river, apple tree and stove. So are designated female little sphere. Man's are submitted by mountains, woods and the rivers which arise owing to throwing by the hero behind of itself a crest, etc.

Key words: primordial myth, seven and 28-membered structures of Space primordial myth, a fairy tale, Space of a fairy tale, plots of a fairy tale.

Концепція праміфу, сформульована автором на підставі дослідження архаїчної символіки, орнаментів¹, привела його до висновку, що основні ідеї праміфу в своєрідній формі трапляються у чарівній казці. **Метою** статті є доведення, що космос казки, її основні герої і сюжети безпосередньо співвідносяться із праміфом.

Ідентифікаційні ознаки богів праміфу. Для розпізнання богів праміфу за героями казок важливу роль відіграють характерні ознаки богів праміфу, які можуть спостерігатися і в героїв казок. На основі аналізу символіки праміфу, міфів і казок виокремлено такі ідентифікаційні ознаки богів праміфу.

Бог 1 sph є богом підземних вод, і ймовірно, вод взагалі; чоловіком богині 2 sph; він кострубатий, тобто кошлатий, розкуйовджений, звідси такі речі, як гребінець, мітла, тороки, борода, які часто фігурують як ознаки цього бога; його можуть роздирати на частини і складати, оживлювати. Він є

прудконогим — герої казок, що його втілюють, миттєво добігають до заданого місця; він бог-пастух грає на сопілку, фігурує з посохом в руках. В історичних міфологіях типовими прототипами бога 1 sph є єгипетський Осіріс (його іноді називали підземним Нілом, він чоловік богині Ізиди — 2 sph, його розривають і оживляють. Риси цього бога простежуються також у месопотамського Думузі, який є чоловіком Інанні — богині 2 sph. Його роздирають на частини і оживляють, він має стосунок до стад. У слов'ян за рядом ознак відлунням бога 1 sph можна вважати Велеса. Він — “скотій” бог, На обжинках залишали т. зв. Велесову бороду. Згідно з прибалтійською міфологією, його роздирав Перкунас (Перун). Истогами, що втілювали бога 1 sph, були півень, цап, олень, кінь, водяні змії, ймовірно, риби. Змії й риби належали до цієї сфери тому, що вода була їх природним середовищем. Олень (пізніше це поширилось і на коня) вночі підземни-

ми водами перевозив небесні світила (насамперед Сонце) із заходу на схід. Цап належав сюди завдяки бороді (“мітлі”), а півень — завдяки гребінцю — символам бога 1 sph. (У казках зроблено акцент на цих ознаках).

Богиня 2 sph — молода красива дівчина, що втілює тілесне кохання; простежується її пов’язаність із Венерою, вона — дружина бога 1 sph; живе у підземеллі або навідується до нього; має стосунок до води, плаче за богом 1 sph. Типовими прообразами цієї богині були давньоєгипетська Ізіда, месопотамська Інанна (Іштар), старогрецька Афродіта, римська Венера. Богиню 2 sph символізують жаба і черепаха. Фігура жаби нагадує фігуру жінки-породіллі (“рожаниці”). Можливо, нею була ящірка. Це, ймовірно, найдавніші втілення богині, поширені в Європі, Африці, Азії та обох Америках.

Бог 3 sph живе у верхньому підземеллі, скелях, печері, поверхні землі, втілює могутню дику силу, часто фігурує як велетень, суперник бога 5 sph; характеризується підвищеною сексуальністю, носій багатства (руди, золото); коваль; творець чи покровитель людей, корелюється з Місяцем. Серед богів історичних міфологій ці риси простежуються у єгипетських Геба і Тота, давньогрецьких Гефеста і Прометея; давньоримського Плутона. У казках бог 3 sph фігурує як Кошій Безсмертний, як Вернигора, Змій Горинич, Велетень, що поїдає трупи, та ін. Тваринами, що втілювали бога 3 sph, були крокодили, а також рогаті ссавці — бик, баран, олень, цап, слон (мамонт). Деякі істоти (змії, а також цап і олень), можливо, втілювали водночас богів 1 і 3 sph. До цієї сфери відносили також казкових земних драконів і ящерів.

Богиня 4 sph втілює сферу життя, покровителька звірів, полювання, землеробства, часто фігурує разом з дочкою, співвідноситься з Сонцем, її символ — дерево життя, вона — дружина бога 3 sph. В історичних міфологіях, тобто міфологіях періоду виникнення держав, цей образ суттєво змінився в зв’язку з тим, що Сонце здебільшого стало богом-чоловіком. Типовими втіленнями богині є Деметра і почасти Артеміда — покровителька диких звірів і лісів у давніх греків. У палеолітичній символіці вона єдина з трьох богинь, що зображалася в антропоморфному вигляді. До 4 sph належали ссавці жіночого роду — корова, верблюдиця, самка оленя та ін. Однак найвиразнішим втіленням цієї сфери було дерево.

Бог 5 sph — голова пантеону богів, войовничий володар грому і блискавки, лука і стріл, супротивник бога 3 sph чи 1sph. Його риси властиві єгипетському Сету, який був агресивним богом, супротивником Осіріса; грецькому Зевсу, римському Юпітеру, слов’янському Перуну, індуїстському Індри. Бога 5 sph представляв орел, а також хижі звірі — лев, ведмідь, леопард, які фігурували як втілення наймогутнішого бога.

Богиню 6 sph є богинею неба, втіленням мудрості, справедливості, гармонії і законів. Вона богиня війни і, можливо, смерті, її втілюють голова, око (смертоносний погляд). Ця богиня пов’язана з танцями і музикою. У казках її іноді символізує пічка, гора (кришталева чи скляна). Найповніше її риси простежуються у давньогрецькій Афіні. Вона вийшла з голови Зевса, має смертоносний погляд, утілює мудрість, справедливість, є покровителькою ткацтва. У східних слов’ян риси богині 6 sph простежуються в образі Макоші — богині війни, смертельного погляду, покровительки ткацтва. Деякі з цих рис притаманні християнській святій Параскеві П’ятниці. Вона лікує очі та пов’язана із ткацтвом. Діапазон тварин — утілень богині 6 sph був чи не найширший. Її представляли птахи — сова, павич, журавель, водоплавні птахи та ін., а також ракоподібні, восьминіг, комахи (павук, богомол, скорпіон, бджола, метелик, бабка). 8 кінцівок комах збігається з вісімою (сім планет і сама богиня неба) — сакральним числом цієї богині.

Ідентифікаційних ознак бога 7 sph мало. Він є богом зоряного неба; старим богом, що відійшов від справ. М. Еліаде [16] пише про “поступове заміщення небесного (уранічного) бога богом атмосфери”, тобто бога 7 sph богом 5 sph. У історичних міфологіях його риси простежуються у шумерського бога Ана, старогрецького Урана, слов’янського Сварога, індійського Брахми. З богів праміфу — це єдиний бог, який зберігся у міфологіях майже всіх народів.

З позиції праміфу по-новому окреслюється вже саме поняття чарівної казки. В. Пропп до типу чарівних казок відносить такі, що мають певну морфологічну композицію (певну послідовність в побудові сюжетних елементів [10]. Іншими словами, він вважає чарівними такі казки, що відповідають певним формальним правилам побудови сюжету. На іншу думку, сутність цього типу казки визначається не так формальними, як змістовними

компонентами. Чарівна казка відрізняється від іншого типу казок тим, що в ній фігурує реальність, відмінна від звичної (земної). Цій казці притаманна інша структура Космосу (крім земного, він охоплює підземний і небесний світи), інші властивості простору і часу (вони можуть скорочуватись або розтягуватись, інші зв'язки між речами (поруч із причиновими зв'язками фігурує чудо), речам і живим істотам притаманні інші — надприродні властивості (вода оживляє мертвих, гребінець перетворюється на ліс, тварини розмовляють та ін.). Це не завжди є навіть у міфі, реальність якого у багатьох аспектах ближча до буденної реальності, ніж до реальності казки. В цьому плані чарівна казка відсилає нас до менш упорядкованого світу, ніж міфологія стародавніх історичних народів. Вона, отже, є своєрідним духовним реліктом, що зберіг елементи світогляду давніших часів.

Спорідненість чарівної казки з міфами помітили багато вчених. Так, В. Пропп зазначає: “Казка і міф (особливо міфи докласових народів) іноді настільки повно збігаються між собою, що в етнографії та фольклористиці такі міфи часто називаються казками” [9]. Ця спорідненість виявиться значно більшою, коли порівнювати казку з праміфом, в якому сконцентровані спільні витоки всіх міфів.

У контексті дослідження праміфу чарівна казка зацікавила тим, що в ній простежуються сюжети, спільні для багатьох народів, що дає підставу вбачати в них праміфічні витоки. Наявність таких спільних сюжетів була відзначена і В. Проппом, який писав з цього приводу: “...всі питання вивчення казки в підсумку повинні привести до розв'язання найважливішої, досі не розв'язаної проблеми — проблеми подібності казок по всій земній кулі. Як пояснити подібність казки про царівну — жабу в Росії, Німеччині, Франції, Індії, в Америці в індіанців і в Новій Зеландії, при цьому історичне спілкування народів не може бути доведене” [10].

Сам дослідник дійшов висновку, що ця єдність походить із “історичної реальності”, насамперед, з обрядів: “Ми встановили, що композиційна єдність казки приховується не в якихось особливостях людської психіки, не в особливостях художньої творчості, вона приховується в історичній реальності минулого. Те, що зараз розповідають, колись діяли, зображали” [9]. Він фактично заперечує, що міф є підвалиною такої єдності. “Для нас мислення є перш за все історично визначеною категорією.

Міф, безперечно, має свою семантику. Але абсолютної раз і назавжди даної семантики не існує. Семантика може бути тільки історичною семантикою” [9, 128].

Пропп, отже, не приймає ідею, за якою міф (чи умовний праміф) був (міг бути) основою подібності казок всієї земної кулі. Він шукає таку основу в обрядах, в історичній реальності. Однак, на нашу думку, цим проблема подібності казок не вирішується. Якщо буде найдена єдність (подібність) обрядів, то постає запитання, чим зумовлена ця подібність. Відповіді на це запитання прихильники “історичної реальності” не дають. На мій погляд, єдність обрядів, якщо й має місце у народів з різних кінців земної кулі, не може бути виведена з історичної реальності, щоб не розуміти під цим нечітко окресленим поняттям. Її можна пояснити тільки тим, що в основі цих обрядів лежить той самий міф, який відтворюється і передається ними.

Якщо порівнювати обряд і міф, то міф, безперечно, краще зберігає сталість, незмінність (абсолютність), ніж обряди (реальні дієства). Достатньо порівняти обрядовість різних гілок християнства і його змістовну основу (євангельські тексти), щоб переконатись у слушності цієї думки. Логіка чарівної казки, її загальний фон (тип реальності) задається не обрядами, а праміфом. Питання поєднання в казці праміфу (певної апріорної структури) і обрядів досить складне. Воно може бути вирішене тоді, коли буде чітко встановлено, що саме в казці походить від праміфу. Ми виходимо з того, що основу чарівної казки становить праміф. Він задає ті апріорні схеми, що лежать в основі як первісної символіки та орнаментів, так і обрядів, міфологічних і казкових сюжетів.

Космос праміфу і Космос казки. Події казки розгортаються в певним чином організованому (структурованому) Космосі. Це семичленний або 28-членний Космос, який, на мій погляд, походить із праміфу. Організація Космосу праміфу найбільш очевидно представлена в орнаментах і описана в попередніх статтях. [3, 4]. Семичленну структуру образно можна представити у вигляді триповерхового будинку, в якому підмурок, дах і два проміжки між поверхами (першим і другим, другим і третім) є чотирима чоловічими сферами, а самі три поверхи — жіночими.

28-членна структура утворюється за умови, коли кожен з поверхів утворює свою семичленну

структуру. В ній, наприклад, три вікна жіночі елементи, а крайні стіни і два проміжки між вікнами — чотири чоловічі. Ця структура є горизонтальною, на відміну від першої — вертикальної. Суть 28-членного структурування Космосу полягає в тому, що три горизонтальні семичленні структури мовби повторюють велику вертикальну. У такий спосіб виражається ідея, що ці горизонтальні сфери — підземний, наземний і небесний світи — є копією (малою подобою) великого світу (Космосу). В кожному з них є своє сонце, дерева і т. ін. Слід зазначити, що зазначена структура (у вигляді будинку) має $25 = (1+7+1+7+1+7+1)$, а не 28 членів. Зауважу, що в первісній символіці $7 = 8$. Замінивши сімки на вісімки, отримаємо 28. Космос казки аналогічний Космосу праміфу. В ній герой (рідше героїня) може спускатися в підземелля або підніматися на небо, які разом з нашим світом утворюють три світи (три жіночі сфери). Іноді три світи представлені трьома бабами ягами, яких по черзі відвідує герой. Одна скликає гадів і зміїв — істот підземелля, друга — звірів (сфера життя), третя — птахів або вітрів (сфера неба). Чоловічі сфери, як правило, відсутні. Хоча вони, як, наприклад, 3 sph вгадуються в лісі, за яким живе баба яга або в якому розміщений вхід у підземелля. Ці сфери також можуть бути представлені певними дійовими особами. Так, змій, що володіє водою, є богом 1 sph праміфу — володарем підземних вод (і, ймовірно, вод взагалі), Змій-Горинич є володарем гір, богом 3 sph, змій у образі вихру чи вітру є богом 5 sph - піднебесся. Отже, у вертикальній структурі казки простежуються майже всі сім сфер Космосу праміфу.

Крім семичленного, в казці іноді фігурує і 28-членний Космос. Щоправда, він швидше вгадується, ніж представлений у розгорнутому вигляді. Ідеться про те, що в ній кожна з трьох жіночих сфер (підземелля, наземний і небесний світи) може бути представлена трійкою діючих осіб або речей, що символізують три менші сфери (підсфери), на які ділилась кожна з цих жіночих сфер. Так, у підземеллі чи на небі (та й на землі) герой може зіткнутися з трьома царствами — мідним, срібним і золотим. Мідне царство символізує 2 sph, срібне — 4 sph., золоте — 6 sph. Ці підсфери дублюють сфери великого світу (Космосу). Іноді в ролі менших сфер функціонують три палаци (царівни) підземелля чи неба. Ще в іншому випадку символами

цих трьох сфер є річка (криниця), дерево і пічка. Тут річка (криниця) фігурує як 2 sph. (Богиня цієї сфери іноді фігурує як богиня води. Її типова богиня Афродіта — Венера з'явилась із води.) Дерево символізує сферу життя (4 sph). І пічка (вогонь) символізує небо. Те, що дівчинка в російській казці "Гуси-лебеді" називає їх "матінками", свідчить, що вони уособлюють богинь. У іншій російській казці "Іван Бикович" на яблуню, криницю і ліжко, яких почергово зустрічають герої, перетворились три дочки баби яги, чоловіків яких побив Іван Бикович. Вони, отже, також є жіночими символами, тобто символами трьох жіночих підсфер. Таким чином, три царства, три палаци (і царівни), три об'єкти на шляху героя (героїні), три коні, на яких герой підскакує до царівни в башті — все це є символи трьох сфер (підсфер) підземелля або неба.

У деяких казках є і сім підсфер підземелля чи неба. Вони проступають у вигляді етапів втечі героя від яги чи іншого чудовиська. Під час втечі він кидає речі (гребінець, щітку, хустинку чи щось подібне), внаслідок чого позаду нього виростають гори, ліс, вода. Всі ці три об'єкти є символами чоловічих сфер Космосу. Якщо до цих трьох сфер четвертою зарахувати позицію, що з неї почалась втеча героя, як це повинно бути за логікою речей, а три етапи погоні, розміщені між цими перепонами, розглядати як три жіночі сфери, то вся втеча постане як проходження крізь сім сфер. Іноді замість трьох жіночих сфер підземелля чи неба трапляється чотири. Так, у російській казці "Мідне, срібне і золоте царство" [12] на скляній горі (символ сфери неба), крім палаців трьох сестер-царівен, міститься палац викраденої Вихром (бог 5 sph) цариці Настасії, матері героя. Наявність четвертої особи є тим варіантом, коли сімка трансформується у вісімку, тобто коли поруч із сімкою богів фігурує і Велика Богиня — восьмий член пантеону.

Важливо наголосити, що Космос казки структурований здебільшого завдяки жіночим образам. Три вертикальні сфери представлені бабами ягами, три горизонтальні (підсфери) — трьома царівнами. Таке структурування цілком відповідне Космосу праміфу (і народних орнаментів). В історичних міфологіях спостерігаємо відхід від цієї традиції. У греків підземелля — царство Аїда, небо (Олімп) — Зевса. Богині були витіснені з цих сфер.

Погляд на Космос казки крізь призму Космосу праміфу дозволяє зрозуміти багато нюансів, які в

рамках самої казки не зовсім зрозумілі. В. Пропп, до речі, відчув, що мідне, срібне і золоте царства пов'язані стосунком із підземним, земним і небесним світами, однак не міг збагнути, чому ці світи зображені в підземеллі чи на небі. Тільки 28-членна модель Космосу праміфу, в якій три жіночі сфери дублюють великий Космос, дозволяє вбачати в цих трьох царствах як три вертикальні (жіночі) сфери Космосу, так і три горизонтальні підсфери кожної з трьох жіночих сфер.

Образ казкового змія в світлі праміфу. Праміф відкриває нову перспективу в аналізі такого складного і суперечливого образу казки, яким є змій. В. Пропп зазначає, що змій є однією з найбільш складних і нерозгаданих фігур світового фольклору і світової релігії. У казках ця істота часто пов'язана з водною стихією (бере плату за воду). Змій живе також у горах (він — Змій Горинич). Хоч і не часто, він зображується як вихор. Крім цього, змій істота багатоголова, літає, хоча крила майже не згадуються. На додаток до всього він є ще істотою вогненною. Ці риси, на думку автора, ніяк не поєднуються в єдиному образі. Звідси і висновок: “Змій взагалі не піддається ніякому єдиному поясненню. Його значення різноманітне і різнобічне. Всяка спроба звести весь комплекс змія до чогось єдиного наперед приречена на невдачу” [9].

На мій погляд, змій є істотою, яка цілком підлягає поясненню, якщо розглядати його в контексті праміфу. З аналізу архаїчних символів можна зробити висновок, що змій у більшості випадків символізує бога — чоловічий первень міфології взагалі, а отже чоловічі сфери Космосу. (Богині в образі змії фігурують рідко, як правило, нею позначається богиня 6 sph). Звідси впливає, що образ змія міг втілювати богів 1, 3, 5, 7 sph Космосу.

Як бог 1 sph він був богом підземних вод (імовірно, вод взагалі), Це найпоширеніший образ змія-дракона (Апоп у Єгипті, Ермунганд у германців, Васукі в індусів). Змій Горинич був богом 3 sph — гір, проваль, печер. Змій, зображуваний як вихор (можливо, вітер, грім, блискавка) був богом 5 sph (піднебесся). Очевидно, існував і символ змія, що втілював зоряне небо (7 sph), на якому, до речі, є сузір'я Змія, яке раніше було тринадцятим сузір'ям зодіаку.

Крім цих богів, пов'язаних зі сферами Космосу, існували також боги серед сімки планет (при 28-членній моделі Космосу). Це планети, що втілюва-

ли богів — Меркурій, Місяць і Марс (Сатурн, що втілював пасивного бога-отця, очевидно не приймався до уваги). Вони могли фігурувати як трійка зміїв — летючих істот, що дихали вогнем і спускалися по мосту-райдузі битися з героєм. Саме тим, що вони є планетами, пояснюється їх здатність літати і дихати вогнем

У планетах, імовірно, приховується і феномен багатоголовості зміїв. Перший змій зазвичай був триголовий. Ця кількість, на мій погляд, пояснюється тим, що сакральним числом Меркурія — першої серед планет давніх людей — була трійка (тризуб, триквестр та ін.). Число “три” пояснюється тим, що цикл Меркурія (88 днів) охоплює приблизно три цикли Місяця (28 x 3=84). Цикл Місяця (28 днів) у давні часи був мірилом тривалості циклів усіх інших планет. Збільшення голів у інших зміїв, що символізує зростання їх могутності, фіксує факт збільшення тривалості циклів наступних планет.

Отже, якщо ми прийемо концепцію Космосу праміфу і розглядатимемо символ змія як втілення богів-чоловіків відповідних сфер (Космосу і планет), то він набуде більш-менш чіткого значення й усі його риси здобудуть логічне пояснення.

Сюжети казки у світлі праміфу. Чарівна казка охоплює значну кількість різноманітних сюжетів. У більшості чи принаймні в багатьох із них простежується зв'язок з праміфом. Цей зв'язок може бути різним. В одному випадку герої казки мають ідентифікаційні ознаки богів праміфу, в іншому взаємовідносини між героями повторюють взаємовідносини богів праміфу, зумовлені їх місцем у структурі сімки богів. Зупинімося на розгляді тільки деяких сюжетів казки, в яких, на нашу думку, відтворюються міфологічні сюжети, що їх казка трансформувала на свій лад. Характерними рисами цих сюжетів є прив'язка їх героїв до сфер Космосу, що видає в них богів праміфу.

1) *Герой (бог 5 sph) добивається нареченої царівни (богині 6 sph) і відсторонює від влади старого царя (бога 7 sph).* За сюжетом казки, цар оголошує “конкурс” женихів, які мають пройти випробування: дістатися на коні до царівни, яка знаходиться вгорі (в башті, на горі) і відповідним чином винагороджує героя — дає перстень, яблуко, поцілунок. У казках цього типу, на мій погляд, відтворено праміфічний сюжет про поєднання богині неба (6 sph) і бога піднебесся — громовика (5 sph). Побічна лінія

— відсторонення від влади бога 7 sph — бога зоряного неба, батька богині. У міфологіях багатьох народів цей бог, подібно до грецького Урану, поступається першим місцем богу-громовику. М. Еліаде зазначає, що старий пасивний бог неба (бог 7 sph) в азіатських народів поступається першим місцем або богу повітря (5 sph), або богу землі (3 sph). На мій погляд, бог землі на перше місце почав виходити в землеробських народів. У епоху праміфу бога 7 sph заступав бог 5 sph.

Для виокремлення казок цього типу важливо ідентифікувати наречену як богиню неба (6 sph). Здійснити це не так просто, оскільки небо в казці представлене символічно. Його символізує гора, башта, замок, дерево. Розміщення дівчини (царівни) вгорі — на горі (кришталевій чи скляній), у башті, в замку — символізує її знаходження на небі. Те, що гора символізує небо, часто виражається її матеріалом — кришталем чи склом. Згідно з уявленням давніх людей, небеса було “зроблено” з цього матеріалу.

Розглянемо кілька казок цього типу. В українській казці “Три брати” місце нареченої описано так: “Гора висока і крута, а на тій горі терем золотом сяє, на рундуку пишна та гарна королівна сидить” [15]. Гора, як і світове дерево, є символ Космосу, її вершина — небо. На небо вказує і золотий терем. Золото — символ Сонця й інших небесних світил. У героїні отже, можна вбачати богиню 6 sph. Герой, що тричі скакав на коні за пернем королівни, не має ідентифікаційних ознак. Однак наголошується, що він на коні летів як вихор, а вихор — символ бога піднебесся (5 sph). У російській казці “Сивка-бурка” [12] третій брат-дурень, що сидів на печі, за третім разом на коні доскочив до царівни, що знаходилась у високому теремі. Цар миром погодився на шлюб і віддав півцарства.

В аналогічній норвезькій казці “Принцеса на скляній горі” [14] герой — молодший син Аскелладен (ім’я, ймовірно, походить від попелу), що копірсався в золі, на трьох конях здобув три золоті яблука від принцеси і зрештою одружився з нею і отримав півцарства.

Герой, що сидить на печі, здобув наречену царівну й у близькій за змістом казці “Летючий корабель”. (Є український і російський варіанти). Тут наречена мовби не перебуває на горі, однак те, що цар обіцяв її за летючий корабель, передбачає її зв’язок із небом. У російському варіанті казки сю-

жет завершується битвою військ царя і героя, відстороненням царя і одруженням з царівною.

Слід звернути увагу на три стрибки на одному чи стрибки на трьох конях. Вони не випадкові. Принцеса на вершині скляної гори, як уже зазначалось, є богинею 6 sph. А це богиня Неба — Богиня семи планетних сфер, три з яких (Венера, Сонце і Юпітер) були богинями. При досягненні кожної з них Аскелладен отримує золоте яблуко — символ планети. Відмінність збруї коней — мідь, срібло і золото — також підкреслює три жіночі сфери (“царства”) неба.

Принцесу, отже, можна ідентифікувати як богиню 6 sph. Спробуємо визначити героя. Як видно з цих сюжетів, він часто пов’язаний з пічкою. Це дає підставу вважати його богом 5 sph. Автори книги “Русская мифология. Энциклопедия” [11] пояснюють зв’язок героя з пічкою тим, що пічка — традиційне місце пошанування мертвих (відголос культу предків). На їхню думку, зв’язок героя з пічкою зумовлений тим, що молодший син здійснивав похорон батьків, був, отже, охоронцем культу предків. На мій погляд, пічка і зола (попіл) мають дещо іншу символіку. Низка фактів дає підставу ідентифікувати пічку з небом. У багатьох казках вона фігурує поряд з річкою (криницею) і яблуною, повз які проходить героїня (“Гуси-лебеді” та ін.). Тут яблуна ідентифікується як 4 sph (сфера життя), річка чи криниця як 2 sph (підземелля) і пічка, за логікою структури, як 6 sph (небо). У пічці, як і в небі, горить вогонь. У трипільців модель пічки з сімома/вісьмома предметами (горшечками і вогнищем) однозначно ідентифікується з небом (6 sph). (Звідси, до речі, походить вислів “небесна кухня”). Є, отже, достатньо підстав вважати, що пічка співвідноситься з небом, символізує сферу неба.

З двох богів (5 і 7 sph), що представляли небо в Космосі праміфу, на роль героя, пов’язаного з пічкою, більше підходить бог 5 sph, який, за логікою праміфу, був одружений з богинею 6 sph.

Є, проте, одна деталь, яка виявляє розбіжність між праміфом і казкою. У казці герой — наймолодший син, у праміфі наймолодший бог 1 sph, а не бог 5 sph. Це не другорядна розбіжність. Але не виключено, що вона зумовлена тим, що в казці головним героєм фігурує, як правило, тільки наймолодший син. Третьою дійовою особою є старий цар. Він або добровільно віддає півцарства, або ж його насильно відсторонюють. Те, що він старий

і відходить від влади дає підставу ідентифікувати його як бога 7 sph праміфу.

Перевага концепції праміфу полягає в тому, що вона дозволяє вбачати той самий сюжет за казками, які, на перший погляд, не мають нічого спільного. Так, російська казка “Піди туди — не знаю куди, принеси те — не знаю що”, якщо її не аналізувати з позиції праміфу, не має нічого спільного з попередніми казками. Герой — стрілець царя — підстрелив горлицю, що сиділа на дереві. Пташка обернулася красунею-царівною і стала дружиною героя. Вона виявилась неперевершеною ткалею, її виробу сподобались старому цареві, який, побачивши її красу, прагне одружитись на ній. З цією метою він давав стрільцеві нездійсненні завдання, намагаючись звести його зі світу. Дружина стрільця, яка виявилась дочкою баби яги, чарівницею (зналась на таємних книгах), допомагає герою виконати всі примхи царя. Зрештою в результаті битви цар гине, а стрілець посідає трон.

Спробуємо ідентифікувати героїв. Горлиця як пташка може втілювати богиню 6 sph. Крім цього, вона сидить на верхівці дерева, яка є символом неба. Ці ознаки підсилюються тим, що дружина є ткалею і чарівницею. Ці ознаки дають підставу вбачати в дружині стрільця богиню 6 sph. Герой має одну ознаку, він — стрілець. А стрілець — один з трійки супутників героїв казок, де фігурував поруч зі Прудконогим (1 sph) і Вернигорою (3 sph) й ідентифікувався як бог 5 sph — бог, що кидає вогненні стріли, громовик. Таким чином, цей сюжет також відтворює праміфічну фабулу одруження бога 5 sph з богинею 6 sph. Дещо інша ситуація з царем. У попередніх казках він був батьком героїні. Тут він є претендентом на її руку. Але, оскільки він старий і був відсторонений від влади, то цього достатньо, щоб його ідентифікувати як бога 7 sph.

Отже, ці два типи казок з позиції праміфу постають як варіації одного сюжету. В. Пропп убачає в казках цього типу відгомін форми успадкування влади по жіночій лінії в первісних суспільствах. Він, отже, прив’язує ці сюжети до історичних фактів. На мій погляд, за ними приховуються не факти історії, а певні міфологічні сюжети. Історія в цьому випадку швидше забезпечувала “моду одезі” героїв, ніж самих героїв і взаємовідносини між ними. Усунення від влади в праміфі бога 7 sph зумовлене тим, що зоряне небо, яке він уособлював, було пасивним порівняно зі стихіями (громами і грозам,

землетрусами і вулканами, повенями), які втілювали інші боги. Гадаю, що бог 7 sph був позбавлений влади вже при формуванні праміфу.

2) *Рідна і нерідна дочка*. В одному із сюжетів казки йдеться про стосунки між мачухою, рідною і нерідною дочками. Казка з цим сюжетом поширена як в Африці, так і в Європі та Азії. Здавалося б, що вона зумовлена однаковими обставинами, що трапляються в житті людей. Так, російський дослідник народної казки В. П. Анікін зазначає невдачу всіх спроб виділити спільне для різних народів ядро казки. “Казки народів світу подібні, передусім, тому, що подібні умови життя, подібні прагнення народів, їх бажання, сподівання і надії” [19]. Отже, якщо щось спільне в казках різних народів є, то воно зумовлене або однаковими обставинами життя, або ж однаковою психікою людей. Усе було б так, коли б ішлося про збіг в окремих рисах, а не в структурах та ідентифікаційних ознаках героїв казки. На прикладі сюжетів казок про рідну і нерідну дочку, спробуємо довести, що за ними приховано не “подібні умови життя”, а певні взаємовідносини між богинями праміфу.

Для проникнення у суть казок цього типу необхідно пояснити феномен, який я назвав двома богинями в одній сфері. Суть цього феномену полягає в тому, що богинь праміфу було чотири (Велика Богиня і три богині — її дочки), а жіночих сфер Космосу було три (підземелля, сфера життя і небо). Щоб сумістити чотири богині і три сфери Космосу, Велику Богиню іноді розміщували в одній сфері з іншою богинею, найчастіше, з богинею сфери життя. Так виникло зображення двох богинь в одній сфері (в одному овалі чи ромбі), яке часто трапляється в символіці.

У Тілі Великої Богині, яке уявлялось тотожним Космосу, двох богинь позначали як 4 sph. Одну богиню втілювали груди, іншу — живіт (пупець).

В орнаментах трипільців ці богині представлені двома жіночими фігурками, зображеними в одному овалі. У грецькій міфології такий тісний зв’язок Матері й Дочки передано в образах богинь Деметри і Персефони.

На мій погляд, образи мачухи, рідної та нерідної дочок з казок відображають ситуацію, що склалась при розташуванні богинь праміфу у сферах Космосу (і на Тілі Богині). Якщо, наприклад, Велику Богиню (Матір) втілюють груди, то богині дочки — перебуватимуть в різних дистанціях стосовно

неї. Богиня 4 sph (живіт, пупець) буде в одній сфері, богиня 2 sph (вувльва) в іншій сфері, але близькій до неї частині тіл, а богиня 6 sph (голова) розташовується найдалі. На мій погляд, саме ці дистанції й лежать в основі казок про рідну й нерідну дочку.

Сюжетів про рідних і нерідну дочку є кілька, залежно від кількості рідних дочок мачухи — однієї чи двох. (Є сюжет і про трьох рідних дочок, але він через складність структури, у статті не розглядається). Найпоширеніший сюжет — одна нерідна (дідова) і одна рідна (бабина) дочки. Ідентифікаційні ознаки дають підставу вбачати за образами мачухи й рідної дочки Велику Богиню і богиню 4 sph — богинь грудей і живота (пупця). Вони споріднені, знаходяться в одній сфері. Що ж стосується пасербиці, то нею, ймовірно, є богиня 2 sph праміфу, богиня, що втілює вувльву і нижній світ Космосу. Її ідентифікаційними ознаками є краса, на якій наголошується чи не в кожній казці, вона, як правило, плаче, що також видає в ній богиню 2 sph. До неї прихильний підземний світ. (Лісові істоти, що трансформують зиму в літо, є насправді представниками нижнього світу, який знаходиться в опозиції до земного. Якщо на землі зима, то внизу може бути літо). В корейській і російській казках цього типу героїню топлять у воді чи болоті, тобто відсилають в підземний світ (в її світ) і, попри це вона залишається живою. Усі ці ознаки дозволяють вбачати в пасербиці богиню 2 sph (нижнього світу), а в мачусі й доньці Велику Богиню і богиню 4 sph.

В українській казці “Дідова і бабина дочка”, в якій передано цей сюжет, заслуговує на увагу те, що в жінці, яку зустріла пасербиця в лісі (ліс у казці відмежує цей світ від потойбічного), легко вгадується богиня підземелля (2 sph). Обов’язком дівчини, яка найнялась на роботу до цієї жінки, було готувати їду і годувати “гадюк, жаб, ящірок і всяких звірів”. Перелік цих істот не полишає сумніву, що жінка є богинею 2 sph. Те, що дівчина робила це залюбки, свідчить, що і вона сама причетна до цієї ж сфери. Іншими словами, жінка і дівчина є різними поколіннями богинь, які мають стосунок до підземелля. Відторгнення бабиної доньки підземеллям свідчить, що це не її світ.

Дещо інша ситуація в казках, в яких пасербиця стикається з двома рідними дочками. Тут за рідними дочками очевидно приховані богині живота і вувльви (2 і 4 sph). Хоч й різні, вони належать до різних сфер, але розташовані в одній частині Тіла

Богині. Що стосується пасербиці, то за нею, наймовірніше, приховується богиня-голова (6 sph), яка дещо відокремлена від двох попередніх сфер. Таку ситуацію спостерігаємо в казці “Попелюшка”. Можна вказати на такі моменти, які видають у Попелюшці богиню 6 sph. Вона є причетною до пічки, яка є ідентифікаційною ознакою богині неба. Крім цього, нею опікується фея — чарівниця, в якій вгадуються риси богині 6 sph. До того ж вона танцює (танці — повторення руху планет), в неї золоті черевички (золото — символізує світила).

Дві рідні й одна нерідна дочки фігурують і в російській казці “Василиса Прекрасна”. За сюжетом мати, вмираючи, залишила дочці ляльку-помічницю. Купець одружився з жінкою з двома дітьми. Одного разу погас вогонь і дочки мачухи послали за ним Василису в ліс до баби яги. Лялька допомогла виконувати всі доручення яги. Зрештою баба її відпустила, давши череп, в якого горіли очі. Від вогню очей мачуха і її дочки згоріли. Василиса переїхала у місто. Вміла ткаля, вона зробила полотно, що сподобалося цареві, який узяв Василину за дружину. В образі Василиси риси богині 6 sph проступають ще очевидніше, ніж в Попелюшці. Вона — вміла ткаля, з нею пов’язаний череп (голова) і очі. Все це ідентифікаційні ознаки богині 6 sph.

Цікаво простежити відмінність баби яги, яку відвідала Василиса, від бабів яг казок, в яких фігурує одна рідна і одна нерідна дочки. У вищезгаданій українській казці “Дідова дочка і бабина дочка” ми ідентифікували ягу як богиню підземелля. У казці про Василису в язі проступають риси богині 6 sph. По дорозі до хатинки Василина зустріла по черзі білого, червоного і чорного вершників, яких сама яга характеризує Василині як день, сонце і ніч. Цим самим позначається сфера небесних світил. На кільках тину навколо хатинки яги натикано людські черепи — символ богині 6 sph, їх очі (символи цієї богині) засвітилися у темряві. Усе це свідчить, що Василину — молоду богиню 6 sph (імовірно онучку) приймала стара богиня цієї сфери. Зауважимо ще один момент. Перед описом походу пасербиці до яги зазначається: “настала осінь”. Ніде більше в казці жодна пора року не згадується, ця фраза мовби не відіграла ніякої ролі. Однак виявляється не все так просто. Осінь — пора року богині 6 sph — голови (її свято — англійський Самхейн — 22 вересня, осіннє рівнодення). Таким чином, дівчата, що втілюють вувльву, відвідують богиню підземел-

ля, а ті, що голову, — богиню неба.

Слід зазначити й таке. Хатинка баби яги, що пов'язується з небом, знаходиться на поляні за густим лісом. За лісом знаходиться і хатинка баби, що втілює підземелля. Звідси випливає, що ліс у казці відмежовує цей світ не лише від підземелля, а й від неба, тобто він втілює як 3 sph (поверхню землі, гори), так і 5 sph (піднебесся). Варто зазначити, що в архаїчній символіці ці сфери часто позначались однаковими символами.

3) *Символи Сонця, Венери, Місяця в казці*. Як було показано в попередніх дослідженнях, боги праміфу були пов'язані з планетами. В історичних міфологіях вони також співвідносяться з планетами. На цій підставі можна припустити, що й образи чарівних казок можуть уособлювати богів-планети, до яких в давні часи зараховували також Сонце і Місяць. Зауважимо, що в міфах і в “народній астрономії” зазвичай фігурують такі світила, як Сонце, Місяць і Венера (Ранкова чи Вечірня зірка). Рідше згадуються Юпітер, Марс і Меркурій, ще рідше Сатурн, рух якого на фоні зірок майже непомітний. Із зазначених світил в образах казок, на мою думку, фігурують тільки Сонце, Місяць і Венера.

Серед образів чарівної казки на роль планети передусім може претендувати Жар-птиця. Вона фігурує в кількох казках. В українській — “Залізний вовк”, російській — “Казка про Івана — царевича, Жар-птицю і сірого вовка”. (Ці казки побудовані на однаковому сюжеті). Крім цього, вона також в російській казці “Жар-птиця і Василиса-царівна”. Є кілька ознак, що дають підставу вбачати за цим образом планету. Вона золота (її пір'я світить у темряві), вона літає і з'являється вночі. Сонце з цього ряду вилучаємо, бо воно денне світило. Місяць також малоімовірний. За його світлом у казці закріплений епітет срібного. Якщо обмежитись цими трьома світилами, то залишається Венера.

У “Казці про Івана-царевича, жар-птицю і сірого вовка” про неї сказано — “тут за стіною сад, а в тому саду жар-птиця сидить в золотій клітці”. Стіна означає розмежування світу пташки від поцейбічного світу Івана. Жар-птиця, отже, має бути, або в підземеллі або на небі. В іншій казці “Жар-птиця і Василиса-царівна” приліт жар-птиці описаний так: “Раптом зашумів ліс, піднялись хвилі на морі — летить жар-птиця...”. Тут згадка про “хвилі на морі” на перший погляд не зовсім доречно з огляду на те, що стрілець чекає на пташку в полі.

Однак ця недоречність знімається, якщо взяти до уваги зв'язок жар-птиці та Василиси. Цей зв'язок не зрозумілий для героя, але зрозумілий для його коня і царя. Недарма цар оголосив: “Знайшов ти пір'я жар-птиці, знайдеш Василису”. Якщо ж ми звернемось до образу Василиси, то тут “хвилі на морі” виявляться на місці. Ось як описано в казці її появу перед стрільцем: “...приїздить він на край світу, де червоне сонечко із синього моря виходить. Дивиться, а по синьому морю пливе Василиса-царівна в срібному човнику...”. Отже, і жар-птиця, і Василиса якимось пов'язані з морем.

Опис появи Василиси є додатковим аргументом для тлумачення її як Венери. Вона з'являється на Сході, тобто є Ранковою зіркою. Крім цього, вона з'являється з моря. (Богиня 2 sph іноді трактувалась як богиня води — антична Афродіта-Венера виходить з моря). Таким чином, можна говорити про близькість (тотожність?) образів Василиси і жар-птиці з планетою Венера. На те, що жар-птиця є планетою, вказує і клітка, в якій вона сидить. При розгляді казкових образів слід звернути увагу на те, що вони, як правило, знаходяться в певних помешканнях — в палаці, хатинці (яга), замку, в клітці. Чому це так, можна здогадатись із символіки. В ній образи, що символізують богинь (часто і богів), нерідко зображені в колі, овалі, ромбі, що означають сферу. Кожна планета-бог, за уявленнями давніх людей, мала свою сферу, свій дім. (“Сонечко, сонечко, вигляни в віконечко” — співається в дитячій пісеньці. Сонечко, отже, жило у своїй хаті, палаці.). Звідси, на мій погляд, походять палац чи клітка у казці як символи небесних сфер, з якими пов'язані богині та боги.

Що стосується інших дійових осіб казки про Жар-птицю і сірого вовка, то очевидно, що золотоволоса дівчина символізує Сонце. У вишивках російської Півночі Сонце часто позначене богинею, яка розміщена в центрі семичленної структури орнаментів. У праміфі Богиня Сонця (4 sph) була центром сімки. Звідси її трактування як богині гармонії. (У греків цю функцію успадкував Аполлон — бог Сонця). До того ж волосся на голові богині зображено у вигляді променів. Це є підставою ототожнювати золотоволосу дівчину із Сонцем. Слід вважати, що й кінь зі срібною гривною у цій казці символізує планету. Це висновується з того, що він розміщений в ряду образів, які ідентифіковано як планети (Венера і Сонце). На мою думку, за ним

приховується Місяць. Він — срібногровий. І коня є підстави розглядати як символ Місяця. На думку дослідників, у символіку кінь ввійшов пізніше на заміну оленя. А рогаті — бик, олень та ін. в палеоліті й неоліті були символами Місяця. Тому як гіпотезу можна висунути припущення, що й він символізує Місяць.

4) *Казка і музика небесних сфер*. З богинею 6 sph праміфу і казки пов'язаний такий феномен культури, як музика небесних сфер. Про гармонію руху семи планет і зоряного неба, які разом утворювали октаву (вісімку), писали старогрецькі філософи Піфагор, Платон і Аристотель. Ідея цієї гармонії мала важливе значення у розвитку європейської художньої культури. Крім музики, вона відобразилась і в архітектурі, яку вважають музикою, застиглою в камені. (У математиці ця ідея здобула вияв у золотому перетині, числах Фібоначчі та ін.). Саме тому походження ідеї музики небес (небесних сфер) становить неабиякий інтерес. Постає питання, кому і за яких обставин спало на думку пов'язати сферичний рух планет з музикою? У грецьких мислителів відсутня чітка відповідь на це питання. Вони пояснювали гіпотетичні небесні звуки рухом планет (їх сфер). Але навряд чи вони першими дійшли думки про небесну музику. Наймовірніше, вони пробували раціонально осмислити ідеї, які вже існували до них на буденному рівні. Такий висновок робимо з того, що про музику неба, про танці та співи йдеться в казках багатьох народів, в яких фігурує богиня Неба (6 sph). Наведу лише деякі з них. Так, у в'єтнамській казці “Юнак Шинь” розповідається, що небесний володар мав палац з сімома ворітьми. На вежі палацу стоїть герой і грає на місячній лютні. Очевидно, що небесний палац із сімома ворітьми — це сім небесних сфер (планет). За небесним володарем, ймовірно, стоїть бог неба (7 sph). Герой, що грає на лютні, стоїть на одній із веж палацу. Він, отже, належить до планетних сфер. Це підсилюється і тим, що лютня є місячною. Отже, музика пов'язується з небесними (планетними) сферами. Те, що замість богині 6 sph тут фігурує герой, можна пояснити тим, що у в'єтнамській міфології, як і в індоєвропейській, богиня 6 sph могла трансформувалась у бога [13].

У румунській казці “Іяна Косинзяна” (14) героїню, за якою вгадується богиня 6 sph, описано так: “Іяна Косинзяна, коса золота, в косі квіти співучі, співають дивно, за дев'ять царств чути”.

Якщо голова Богині — це Небо, небесні сфери, то співучі квіти в золотих косах — планети. Дев'ять царств — це дев'ять небесних сфер у 28-членній концепції Космосу. (Тут, крім семи планет, як восьмий член фігурує Богиня цієї сімки і окрема сфера — зоряне небо). У російських казках часто фігурують “гуслі самогуди”. Ними випробовується герой, який не повинен заснути під час їх гри. Привертає увагу те, що ці гусли гудять самі по собі. Якщо допустити, що за ними прихована музика небесних сфер, то сенс випробування полягає в тому, що герой не повинен заснути під час руху планет, тобто вночі.

З небесною музикою пов'язаний і шаманський бубон, який робиться з гілки “небесного” дерева. Обряд камлання, що відбувається під звуки бубна, символізує подорож по небесних сферах. Тут музика і небесні сфери також тісно пов'язані. Важливо з'ясувати, чому небо, небесні сфери, планети у свідомості давніх людей пов'язувались з музикою. Відповідь на це запитання, на мою думку, прихована в танцях. Круговий рух планет давні люди осмислювали як танець. Сама богиня 6 sph іноді танцює. Так, у португальській казці “Принцеса-кобра” [14], золотиста змійка кобра (умовне око кобри видає в ній богиню 6 sph) танцює і крутиться у скляній скриньці. Змійка кобра і скляна (кришталева) скринька достатні ознаки, щоб убачати в ній богиню 6 sph. У світлі цього її танець і кружляння слід розуміти як кружляння планет.

Однак пояснення музики сфер, на мою думку, приховано не в умовних танцях планет, а в танцях первісних людей. Їхні танці, як визнають дослідники, були сакральним дійством, за яким приховане наслідування руху планет. В одній з легенд індіанців Північної Америки герой після перебування у лісі (під час ініціації, за В. Проппом) повернувся з орнаментами і фігурами танців. Таке поєднання є досить показовим. В орнаментах, як було показано мною в ряді попередніх досліджень, закодовані структури Космосу, а також множини, що передають цикли планет. А танці безпосередньо стосуються руху планет. Рух по колу, кружляння під час руху по колу (Сонце обертається навколо землі і разом з цим здійснює річний цикл) і навіть рух меандрового характеру (вперед-назад), що, ймовірно, імітує епіцикли планет, спіралеподібні фігури під час танців — все це можна розглядати як наслідування руху планет. Якщо прийняти цю думку, то

ідея музики небесних сфер коріниться в музиці, яка завжди супроводжувала танці первісних людей. Танці пов'язані з музикою і це однаковою мірою стосується як земних танців людей, так і небесних танців світил-планет. Якщо земні танці супроводжуються музикою, то і небесні танці (рух планет) мають відбуватися під небесну музику. Звідси, на мій погляд, і походить ідея музики небесних сфер. Цим пояснюється і те, що зв'язок музики й неба спостерігається у народів майже всіх частин світу.

Висновок. Проведене дослідження показало збіжність структур Космосу і діючих осіб праміфу і чарівної казки. Порівняння праміфу і казки допомагає, з одного боку, глибше осягнути суть праміфу, з іншого, — по-новому подивитись на казку. У світлі праміфу герої та події казки набувають нового значення, яке або невидиме для дослідників, що перебувають за рамками праміфу, або ж викривлено тлумачиться ними.

Примітки:

¹ Головним у праміфі є уявлення давніх людей про Космос. Він, за віруваннями предків, складався із семи сфер. Три жіночі сфери — підземелля, наземний і небесний світи — були основними. Чотири інші — підземні води, поверхня землі (гори), піднебесся і зоряне небо, — були чоловічими, не основними [3-6]. Космос у праміфі був тотожний Великій Богині. Богиня була Космосом, втілювала Космос. Відповідно до цього Тіло Богині поділялось на сім частин-сфер: сідниця співвідносилася із підземеллям, живіт і груди зі сферою життя, голова з небом. Їх втілювали богині — дочки Великої Богині. Ноги, пояс, шию і верхній череп з волоссям втілювали боги. Отже, пантеон праміфу складався з чотирьох богинь і чотирьох богів. Сімом сферам Космосу і Тіла Богині відповідали сім планет (включно з Сонцем і Місяцем), яких знали давні люди. Боги-планети були володарями певних сфер Космосу. Сім сфер Космосу, сім частин Тіла Богині й сім планет пере-

бували в кореляції. У першій сфері (1 sph) співвідносились підземні води, ноги богині, Меркурій; у 2 sph — підземелля, стегна і вульва Богині, Венера; у 3 sph — поверхня землі, пояс Богині, місяць; у 4 sph — сфера життя, живіт Богині, Сонце; у 5 sph — піднебесся, шия Богині, Марс; у 6 sph — сфера семи планет, голова (очі) Богині, Юпітер; у 7 sph — зоряне небо, череп і коси Богині, Сатурн. Крім семичленного Космосу, у праміфі також фігурує 28-членний. Ця структура Космосу часто трапляється у чарівній казці. 28-членний Космос виник так: кожна з трьох жіночих сфер — підземелля, земний і небесний світи вважались давніми людьми малою подобою (копією) Космосу. Як і великий Космос, вони поділялись на свої сімки, внаслідок чого семичленна структура Космосу трансформувалась у 28-членну. Важливість цієї структури зумовлювалась тим, що вона відповідала циклу Місяця і фізіологічному циклу жінки.

Література:

1. Голан А. Миф и символ. / А.Голан. – М.:“Руслит”, 1994.
2. Причепій Є. Семи- та восьмичленні структури первісної символіки і орнаментів // Культурологічна думка. – 2009. – №1.
3. Причепій Є. Семичленні структури Неба, Космосу і Тіла Богині в праміфі // Культурологічна думка. – 2010. – №2.
4. Причепій Є. М. Сакральні числа на артефактах Трипілья та орнаментах рушників Поділля // Культурологічна думка. – 2011. – №3.
5. Причепій Є. М. Множини знаків на образах Богині_Космосу та знаряддя праці трипільців. – Культурологічна думка, 2013, №6.
6. Причепій Є. М. Богиня семи небесних сфер праміфу у символіці // Культурологічна думка. – 2014. – №7.
7. Причепій Є. М. Знаки зодіака в архаїчній символіці та народних орнаментах // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. праць. – Вип. XXXI. – К.: Міленіум, 2013. – 378 с.
8. Причепій О. Є. Семантика восьмичленної структури в архаїчних символах та орнаментах // Актуальні проблеми історії, теорії

- та практики художньої культури: зб. наук. праць.– Вип. XXXI.– К.:Міленіум, 2013. – 378 с.
9. Пропп В. Исторические корни волшебной сказки / В. Пропп. – Л., 1946.
10. Пропп В. Морфология волшебной сказки / В. Пропп. – М.: Лабиринт, 2003.
11. Русская мифология: энциклопедия / Мадлевская Е., Эриашвили Н., Павловский В. – М.: Эксмо Мидгард, 2007.
12. Русские народные сказки. – Т. 1. – М. “Детская литература”, 1987. – (Сер. “Сказки народов мира”).
13. Сказки народов Азии. – Т. 3. – М. :“Детская литература”, 1988. – (Сер. “Сказки народов мира”).
14. Сказки народов Европы. – Т.4. – М. :“Детская литература”, 1988. – (Сер. “Сказки народов мира”).
15. Українські народні казки. – К. : Художня література, 1990.
16. Элиаде М. Шаманизм: архаические техники экстаза / М. Элиаде. – К. :“София”, 2000.